

ПОЛУГЛАСНИК У ГОВОРУ СЕВЕРНОШАРПЛАНИНСКЕ ЖУПЕ СИРИНИЋ

У сиринићком говору функционише шестовокалски систем, у коме је полугласничка фонема корелат вокалу /a/, како је и иначе у ширем ареалу признато-тимочких, западнобугарских и северномакедонских говора. Опстанак полугласника и његове артикулационе карактеристике у овом ареалу упућују на балканистички утицај.

Поред полугласника који је континуант некадашњих јерова, у сиринићком говору срећу се и новији полугласници који су различитог порекла.

Етимолошки полугласник релативно је стабилан у делу лексема – у префиксима и коренској морфеми (*лэко*, први *дэн*, да се *тэкну*, *никэп* не смо, *зэва* моја, *пó тэнко*, *вэшке*, у *сэн*, *дэнэс*; *не ће сэкрије*, *сэб'эрем сэно*, да *изэткам*), док је у суфиксима замењен са /a/ (*брáтанац*, *мртвак* / *мртáвац*, *опáнак*, *мрсóљав*).

У примерима са некадашњим полугласником у слабом положају у основинском делу речи, овај вокал опстаје ако би његовим испадањем била створена сугласничка група тешка за изговор (*лэже*, *мэгла*, одма *мэглосála*, *бэдњак*).

У лексемама са секундарним полугласником у финалном слогу напоредни су примери са /ə/ (*мóдар*, за од *вётар*, за од *эгэњ*, преко *јáрэм*, *седáмнэс* године) и са /a/ (*óстар*, *вётар*, на *огањ*, *чэшаљ*, *óсам* брата). Пошто је највећи део ових примера у контакту са назалом, плозивом или са /p/ може се сматрати секундарним редуковањем пуног вокала. Овакво редуковање потврђено је у истом фонетком окружењу и у лексемама са пуним вокалом.

Факултативно редуковање пуног вокала до полугласника, свакако балканистичког порекла, потврђено је у делу лексема (а *знэи* како, *сэс мэтку*, *тэј* жéна, *бэш* нами, *тэмэн*, *чéкэј* да видим, *тíгэњ* воликви ка *кázэн*, на *чэтэрес* дéна, *кóсе* *дэгэчке*, *одэвно*, *далéко* од нас, *зэр* може, *тој свудар*, *штогóдар*, *пóздар*, *стóжар*).

У делу позајмљеница очуван је и полугласник турског порекла (у *санéдце*, на *јастэце*, *бáкэр*).

У сиринићком говору већим бројем примера потврђено је факултативно присуство новог полугласника на крају речи, чиме се руши дистрибуционо правило о немогућности полугласника на крају речи.

а) Полугласник се среће на крају предлога као резултат тежње да се очува фонолошки статус опструента у интонационој целини (*одá* крóмит, и *кодá* тáте, *терáмо* *изá* штáле, *сэсá* жíто прскáмо, *сэсá* девéра).

¹ radivoje.mladenovic@gmail.com

² Рад је настао у оквиру пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора” (број 178020)

б) Као тежња да се једносложне речи претворе у двосложне и тако уклопе у ритамски пенултимски акценат (омеси лѣба *врѹћа*, ишле у *кѹпа*, мичімо *онѹја*, у *срѣда двѹр*, о[д] *дрѣна*, напраиш' *плѹга*). Ово је некада комбиновано са емфатичким истицањем.

в) Као средство емфатичког истицања (За слау паприке, *парадајса*, *кѹпуса*. А за *овѹја* – настајмо чѹрбу).

Кључне речи: сиринићи говор, јерови, полугласник, секундарни полугласник, редукција вокала.

Увод

1.1. Северношарпланинска жупа Сиринић³, смештена у планинској ко-рутини источног дела северног дела Шар-планине, оформљена у горњем делу басена Лепенца⁴, представља јединствену српску етнојезичку и етно-културну целину, насталу на јужној ивици српског дијалекатског ареала, који се говорима у основи призренско-јужноморавског типа наставља и јужно од Сиринића и јужног Косова, захватајући Скопску Црну Гору, северни појас Македоније, затим доњи Полог (Младеновић, 2016: 68).

1.2. Сиринић је стара српска жупа, која се први пут помиње око 1331. године у Душановој повељи хиландарском пиргу: **И планиноу Млѣчнѹ отъ выше Сѣзиниць** (Новаковић, 1912: 486). Најстарији помен сиринићког насеља Бевце је из XIII века (Ивановић, 1987: 397). Селце се помиње пре 1355. као најсеверније сиринићко село које цар Душан потврђује манастиру Хиландару: **што моу ње записао царство ми оу баштиноу, сельце выше Сѣзиниць** (Новаковић, 1912: 431). У турском катастарском попису Области Бранковића из 1455. године пописан је највећи део сиринићких села (Јовановић, 2001: 107–118), у којима је практично у потпуности присутан српски именослов (Грковић, 2001: 619). Она припадају Нахији Морава (Јовановић, 2001: 107–118). Чињеница да је највећи део савремених сиринићких насеља потврђен средином XV века, и то са становништвом које је српско, сведочи о континуитету становништва ове жупе. За разумевање савременог дијалекатског стања не треба заборавити предсловенски слој романског језичког супстрата (Грковић, 2001: 670; Младеновић, 2006: 99–116).

1.3. Сиринићи говор није у потпуности описан. Детаљнији подаци о ареалу коме припада и сиринићи говор налазе се у Младеновић 2004,

³ Говор Сиринића / Сириниће жупе, локални назив *Сириниће*, оформљен је у 11 насеља: Бевце, Вича, Врбештица, Горња Битиња, Готовуша, Доња Битиња, Драјковце, Јажинце, Севце, Сушиће, Штрпце.

⁴ О прецизним географским границама Сиринића в. Урошевић, 1948: 88–89.

Младеновић 2016а. О дијалекатској индивидуалности овога говора, затим о његовом лингвогеографском положају расправља се у Младеновић 2016, до сада најпотпунијем раду о овом говору. О појединим деловима граматичког система, кроз разматрање дијалекатских односа у југозападном делу Косова и Метохије, писао је Р. Младеновић у тридесетак мањих и већих прилога.⁵ Ономастика Сиринића забележена је у Букумирић 1988.

1.4. У време прогона Срба са Косова и Метохије 1999, становништво Сиринића у највећем броју опстало је у матичној области, а према овој жупи кретало се и српско становништво са околних територија. Тихо иселјавање Сиринићана, међутим, настављено је, тако да се број Срба у најјужнијом српској енклави на Косову и Метохији континуирано смањује.

1.5. У прилогу се расправља о судбини и дистрибуцији полугласника у сиринићком говору.

У овом говору функционише шестовокалски систем, у коме је полугласничка фонема корелат вокалу /a/, како је и иначе у ширем ареалу призренско-тимочких, западнобугарских и северномакедонских говора.

Поред полугласника који је континуант некадашњих јерова, у сиринићком говору срећу се и новији полугласници који су различитог порекла.

Опстанак полугласника и његове артикулационе карактеристике, затим нови полугласник настао редукцијом пуних вокала, дистрибуција нових факултативних полугласника у овом ареалу упућују на балканистички утицај и на контактни вокализам несловенских балканских језика⁶.

1.6. У одређивању судбине и фонолошког статуса полугласника коришћена је грађа пре свега старијих информатора, пошто у процесу дедијалектизације и у сиринићки говор продиру облици са /a/ у оним случајевима у којима полугласничка фонема иначе има стабилан фонолошки статус.

Анализа грађе

2.1. **Полугласнички континуант јерова** релативно је стабилан у делу лексема у коренској морфеми⁷:

⁵ Подаци о делу ових прилога могу се наћи у Младеновић, 2016: 88–89.

⁶ О значају балканских несловенских вокалских система за присуство полугласника /ə/ у балканском словенском ареалу в. Асенова, 2002: 28–30.

⁷ О стабилности полугласника у коренској морфеми у оближњим говорима јужне Метохије и јужног Косова призренско-јужноморавског типа в. Стевановић, 1950: 36–41, Реметић, 1996: 358–366, Младеновић, 2004: 221–222, Младеновић, 2013: 64–66, Младеновић, 2016а: 136. У

а) *Лџко* ви је тој, ка *сџ* у шпóрет, *тџд^м* стаја у уста, први *дџн*, *никџт* не радимо на тај *дџн*, тој *никџт* не смо јеле, ја помузем *дџнџс*, пред *Митрòвдџн*, у фárбу *мџићџва*, да се *тџкне*, мóра по *тџнко*, *вџшке* ако ги остаиш, гризне куче у *сџн*, немам *сџн*, *зџва* мóја је удата тамо, *зџва* мóја, увати *тџвнина*, ишо по *тџвнине*, не ми је *ћџ* на *Бџњи* вџчер, ал прегорџа *бџњак*, исџчи ми мџне *бџњак*, тај *пџс*, *ћџ* узеш *рџж^{ш8}*, *лџка* је ка пџрце, *дџнџшњи* дџца, *вџшке* те изџле, *ћџ* потрòшиш *лџку* пџру, двџес *лџкта*, иди *полџко*, *тџда* се изгорџја, се носџја *опџнџк*, дòшо *от сџбор*, се *стџвнија* по пџту, *дџждџџњак* је мџло ка шџрен, *сџс* њџга, да копџмо *сџс* матџку.

У материјалу добрих носилаца дијалекатског система ретки су примери са /а/ на месту /џ/: а за *бањак*, пред *Бањи* вџчер, и мџ *маићџва*мò јџја, *сџк* ти види, *пò лџко* бџло, па дòшле јџтре *дџн*, имџло и *дџждџџњак*, на двџ *дџна*, *опџнак*, бџло тој *дџнас*.

б) У префиксима:

Нџ *ћџ* се *сџкрије*, ал *нџ* *ћџ* *сџкрије* пџре, *сџбџрем* сџно, *сџбрџл'џ* га, да се *сџстаиш*, да *изџткам*, *изџткасмо* белџе, тако се *сџстави*, па да *сџстај*, се *сџстајамо* да идџмо, *сџбраа* оџце за на рџту, да *сџшиџеш* децџми, и мџ *смо* је *сџшиџле* за свџдбу, да *самџџемо*, па да гу *сџпне*, *сџпнуџла* се на кџмењ, на *сџбор*.

Ретке су потврде са /а/ на месту полугласника: гу *сџкрија* пџшку, се *сџставу* да пџлу кумбџре.

Поред облика са полугласником у префиксу, ређи су и примери у којима из префикса испада полугласник: *Се збрџле* на свџдбу, *збџри* га сџно, свџ ги *збрџсмо*, *смџљи* ми жџто, па *ћџ* *смџџемо*. Овакви примери присутни су и у околним говорима (Павловић, 1939: 104, 173, Младеновић, 2013: 66, Видоески, 1962: 30, 194, 195 итд.).

Прилог „ноћас” потврђен је у више ликова, без партикуле или са партикулом -ка/-ке: *наћџс(ка/ке)*, *наћџс(ка/ке)*, *наћџс(ка/ке)*. Облик са /џ/ могао је бити унет из сретечког говора, у коме прилог гласи *ноћџс(ска)*, са очекиваном вокализацијом меког јџра, али је вероватнија контаминација са обликом глагола *ноћџва*, *ноћџвала*. На друго објашњење упуђује присуство прилога *дџнџс*, у коме полугласник остаје стабилан, а ако се јави са пуним вокалом онда је то *дџнас*. Изостанак форме прилога „данас” са /џ/ условљен је одсуством глагола са /џ⁹. Истога порекла је и однос *ноћџс / наћџс : дџњс* у

говорима централног Косова полугласник је доживео знатну замену са /а/ у свим позицијама (Павловић, 1970: 64, Богдановић, 1992: 39–44). Северномакедонски појас из кога је кретала једна од миграционих струја ка Сиринићу зна за добро чување полугласника и секундарног полугласника реда /а/ у основинским морфемама и наставцима (Видоески, 1961: 152; Видоески, 1962: 40–50).

⁸ Обичније је *џрж*.

⁹ Мања је вероватноћа наслџање на северномакедонске облике прилога *дџње*, *ноџе*, *ноџем* (Видоески, 1962: 40, 174; 71, 144), па и сиринићке прилоге *зимџ*, *летџ*, пошто се /џ/ сређе

призренском градском говору (Реметић, 1996: 351, 365, 385; 358–359, 528, 529). У јужнокосовском говору опстаје *ноћас* (Младеновић, 2013: 376).

в) Док је у јужнометохијским (Реметић, 1996: 362–363) и косовским говорима призренско-јужноморавског типа (Младеновић, 2013: 65) замена полугласника са /а/ у суфиксима практично довршена, у сиринићком говору – поред потврда са /а/ – није мали број примера у којима се на месту некадашњих јерова среће /ə/. Није јасно да ли је у питању чување полугласника подржаног стањем у северномакедонским говорима (Видоески, 1954: 167, Видоески, 1961: 152, Видоески, 1962: 44–45) или полугласник настао у процесу редуковања пуног вокала у поста акценатској позицији, на шта упућује фонетски контекст у коме се и иначе среће полугласник на месту пуног вокала (в. т. 2.4.):

Братанац, преко Превалац, на Лепенац, па ўдри сас к’олац, и вај уд’оцац, свеџац је, Црногорац бија, ’отац ми ўмр, мртвак / мрт’вац, оп’анак, мрс’љав, у јен оп’анак, исечи по к’ратак, ре’дак, на п’есак, у четв’так, прет п’етак, стра’иан, ал си же’дан, ал си бија гла’дан, кад сн’ијеш гр’озан с’н, живот бија бе’дан, синој’кашањ леба, по нева’љаиан од мене;

Онај *от’ац* да пла’ти, ни мој *брат’ан’ац*, и *бол’ан* да устане, *чени’чан* леба нема’ло, јен *мом’ак*, бија с’ал јен *јаз’б’ак* („јазавац”), *на п’ес’ак*, му пресе’ко *п’уп’ак*, *бол’ан*, да исече’м *нок’ат*.

И сиринићки говор је захватило ширење придевског суфикса *-џвъ у каквоћне и количинске заменице, како је и иначе на ширем простору говора призренско-тимочког типа. Док је у Нјд. м. р. у метохијско-косовским (Младеновић, 2010: 136–167) и северномакедонским говорима (Видоески, 1962: 161) стабилисан неодређени вид, у сиринићком говору је уопштен некадашњи одређени вид (*какви* коњ, *толикви* коњ), тако да се не може знати судбина полугласника у овим скупинама – да ли је пре типа *какви* био присутан тип *какав*, како је у метохијско-косовском, или је опстао тип *как’ав*, како је у северномакедонском појасу.

И именици **џчк’џ*, поред лика *ру’чак*, среће се и *ру’чек*, што може бити лексички нанос са регуларним замеником некадањег /*’ь/ из других шарпланинских говора (Младеновић, 2001: 132) или је иновација стигла из граничних македонских области (Видоески, 1962: 46, 117). Овакав облик у призренском градском говору С. Реметић објашњава асимилацијом /а/ у /е/ у контакту са предњонепчаним /ч/ (Реметић, 1996: 364–365).

2.2. У примерима са некадашњим полугласником у слабом положају у основинском делу речи,

а) овај вокал опстаје ако би његовим испадањем била створена сугласничка група тешка за изговор:

само у прилогу *наћес*.

Лџже, лџж'е не, не те *лџжем*, ал не била *лџжља, мџгла*, одма *маглосала*, *магљиво* време беше, предаа гу *мџску* („мазга”), па *јагџњици* на попаску.

Од именице *јагџњици* доминирају потврде са /a/, док у осталим лексемама претежу облици са полугласником, уз присуство примера са /a/: изведи *маску* на попаску, *магљиво* ли било.

б) Редовно је *ложница* (наши прајле *ложнице, на ложницу*), како је и иначе на ширем простору око сиринићког говора, без обзира на судбину некадашњих јерова у овим говорима¹⁰.

в) У иницијалном слогу глагола *свџнуло, цџфтало* развијен је секундарни полугласник, који је могао настати и метатезом *свџ-, цџвџ-* (Реметић, 1996: 441, Младеновић 2001: 225–226). Овакви облици су, иначе, присутни на већем ареалу југоисточних словенских говора¹¹.

г) У именицама *мџзак* и *вџсак* устаљено је аналошко /a/, које у делу примера алтернира са /ə/.

2.3. У лексемама **са секундарним полугласником у финалном слогу** напоредни су примери са /ə/ и са /a/, чиме се сиринићки говор унеколико удаљава од метохијско-косовских призренско-јужноморавских говора, у којима се на месту овог полугласника среће /a/, осим ретких примера са редукованим вокалом ка полугласности уз назале (Младеновић 2013: 65). На знатно присуство секундарног полугласника могли су да утичу уселењеници из северномакедонског дијалекатског појаса¹², у коме се секундарни полугласник у овој позицији релативно добро чува (Видоески, 1962: 47–49).

За од вџтар, за од џгџњ, преко јарџм, свџ мџдџр стомак, принеле *јарџм*, да прескџчим преко *јарџм, седџмџдес* године, *сџм* се удала, и *свџџкар, за од вџтар, вџтар* да не нџси, да дџа *вџтар, за од џгџњ* се чџва, се сушџло *над џгџњ, црепџл'а на џгџњ, дрџва за у'џгџњ;*
џстар, на џгањ, чџшаљ, џсам брата, однија га *вџтар, на вџтар*, прџво *џгањ* наложџмо, на стрџде *џган'*, у *јарџм*, имала *сџдам* дџџцу.

Највећи део ових примера је у контакту са назалом, плозивом или са /p/, па је присуство /ə/ свакако подупрто секундарним редуковањем пуних вокала у овим фонетским контекстима (в. т. 2.4).

2.4. Факултативно **редуковање пуног вокала до полугласника**, најчешће у контакту са назалима и плозивима, свакако балканистичког порек-

¹⁰ *Ложица* захвата широко српско-македонско подручје (Видоески, 1962: 49, Младеновић, 2001: 133, Младеновић, 2013: 94)

¹¹ Литературу о овом питању в. у Младеновић, 2001: 134, напомена 451.

¹² А. Урошевић наводи да јескоро 1/4 становништва Сиринића досељена из северномакедонских области (Урошевић, 1948: 124).

ла¹³ (Конески, 1966: 37, Асенова, 2002: 30–32, Младеновић, 2001: 109–111), потврђено је у делу лексема. Изван оваквог редуковања остаје вокал /и/. У оквиру говора сиринићко-метохијско-косовске зоне највише је потврда у јужној Метохији и Сиринићу (Младеновић, 2017: 267), од косовских говора редуковање је потврђено у јужнокосовском делу (Младеновић, 2013: 66–68):

А знџте дџ да идџте, ја нџ-знџм грацки, а знџш како, мџло јџгличе, чџкај да види баба, тџганъ воликви ка кџзан, тџ три славе до Иџњат, сџмо до четџрес дџна, свџ на четџрес дџна, овџј света-Мариџа, тџј жџна, дџгџчко, сџмо кџсе дџгџчке, кошџље, дџгџчке, а тџј Језџрце дџл'џко од нас, на јџну мџтку, па џдри сџс мџтку, и при нас мџтке, тџко-ти-Бога, јџш два лџнца тџко-толикџва, бџш у мџу мџвалу, бџш нами ни се десџло, зџр-у-дџн сџм ги опрџла, пџздџр мичџмо, па се истрџса пџздџр, снопџи око стџожџр, имџа пџнпрџћ, нџћџва, имџу магацџни тџј врџме свџдџр; снџша тџко обџучџна, како-гџдџр¹⁴, тџј бџло одџвно, смо дџшле одџвно, сџл сџс џца сџм бџла и сџс мџтер (тур. *sal*), зџр сџр џе стџлам у нџдра, зџр џе трпџмо лџба, сџ зџр имџло овџј дрџго, из џџџк.

Неке лексеме су практично стабилисане са редукованим вокалом. Тако је стабилно *дџгџчко*, док су примери типа *дџгџчџк* највероватније секундарни унос из стандардног језика. У потпуности је стабилисан лик *бџш* (тур. *baş*)¹⁵. Потврде именице „мотка”, са очуваним /о/ одвећ су ретке, док доминира *мџтка*. Примери типа *мџтка* сведоче о томе да се облик именице удаљио од претходног лика, пошто се јавља и лик са регуларном заменом за /џ/. У примеру је, међутим, могућа најпре делабијализација /о/ у /а/ па потом редуковање. На непосредно редуковање /о/ у /џ/ упућује и, додуше редак пример: Брџ Дрџго, тџко-ти-Бога! *Вртџлом!*” (: *Ако је Вртџлом*), затим *нџћџва*.

Иначе су обичне и лексеме са очуваним класичним вокалом:

Ал си видиџа мџло јџгличе, на Иџњат смо месџле, четџрес четџри годџне, стџожџер смо га китџл'џе, у џмбар, пџздџр што пџда, у наш кџзан, на тџганъ, џе ноћџва куд нас, за бџто гџдџр, па да изџдем *штогодџер*.

2.5. У делу позајмљеница очуван је и полугласник турског порекла:

У санџдџе, мртџака га тџру у *сџндџк*, на *јџстџџе*, *бџкар*, за наш *домџзлџк*.

Поред лика са полугласником, срећу се и примери са замеником -а: криџла у *сџндак*, нимџло ни *јџстџк*, *над џџџк*, понџпре свџ бџло од *бџкар*.

Ретки примери типа *јџстџк* и *сџндџк* преузети су из стандардног језика.

¹³ Од ближих говора редукација класичног вокала до полугласника највећег је обима у горанском говору, што је и разумљиво с обзиром на интензитет контаката овог говора са западномакедонским залеђем (Младеновић, 2001: 109–111).

¹⁴ У сиринићком говору је стабилисана партикула -*гџдџер*.

¹⁵ Ова речца јавља се са полугласником на ширем простору око сиринићког говора (Реметић, 1996: 358, 364 итд., Павловић, 1939: 52, Младеновић, 2013: 68).

2.6. У сиринићком говору већим бројем примера потврђено је факултативно присуство **новог полугласника на крају речи**, чиме се руши штокавско дистрибуционо правило о немогућности полугласника на крају речи.

а) Полугласник се среће **на крају предлога** као резултат тежње да се очува фонолошки статус опструента у интонационој целини. Најчешће се предлог са новим полугласником у потпуности интонационо осамостаљује развијањем акцента, а некада остаје у интонационој целини са именском речи:

Ліпа и *ода* крómит, сві йду код ма́ме и *кода* та́те, óн *ода* двóр йма да ме врати, ги тера́мо *іза* шта́ле, а ја сэм оти́шла *сэсэ* девѣра, ми *сэсэ* жи́то прска́мо, то́ј сирі́ште је *ода* ко́зе, а че́тири кóња пúни *сэсэ* жи́то, свé *ода* дубові́ну, ту́ру *прэза* прсте.

б) У сиринићком говору у облицима променљивих речи практично је довршен ритамски пенултимски акценат¹⁶. Као тежња да се једносложне речи претворе у двосложне и тако уклопе у пенултимски ритам, развија се факултативно полугласник иза сугласника. Ово је некада комбиновано са емфатичким истицањем, па секундарни полугласник осим ритамског има и стилистичку вредност:

Меша́ља омéси лѣба, *врúћа*; салáту нап्रा́јмо *от прáза*, А ми́ смо йшле ва́ко, у *кúпа* по че́тири лазáрке; мичі́мо *онóја*, *сэга* дэ́сет би роды́ла, *срэда* двóр, *о[д] дрéна*, свети-Стéван се вика́ *та́ја* икóна, а ка *сэга* гри́е слúнце; е *’о́на* сла́ви, нап्रा́иш *кру́га*, нап्रा́иш *’плúга*; Се ми́éмо, кут че́шму *сэсэ* ружи́цу и *сэсэ* вид-вйду; Јена-ж’ѣна, *ова́ја* Горы́ца; *Крсэ* се ста́и увéчер у лóнац. У та́ј лóнац се ста́и вóда. Ё, у вóду се ста́и *крсэ*; пáмтим дóбро *ра́та*, бéш то́ј мéсто што га вика́мо *Пуцоплáта*, *Лáза* му дóђе да је опко́љено сэ[с] шúму, изнэ́сеш у *двóра* та́њир, се сúши у *лáда*, поза́ди та́ј *брéга*, И ва́ј, е́те *вра́га*; да га поды́неш трі *пúта*, брэ дру́ги *пúта*.

в) Иако је стилистичка вредност емфатичког истицања употребом секундарног полугласника иза једносложних речи присутна и у делу примера под б), на овом месту се наводе примери у којима је присуство / одсуство секундарног полугласника изразито стилски маркирано, а употреба полугласника није условљена ни тежњом ка очувању фонолошке вредности у интонационој целини, ни тежњом да се оствари пенултимски ритам. У оваквој употреби полугласника као прагматичког маркера комуникативна намера говорника подударна је са саговорниковим лингвистичким и прагматичким знањима.

Мóј *’о́таца* – нéма па нéма!;

Не́ки у фáрбу мэшћéва, не́ки – прао да ти ка́жем, мéне от фáрбе ми бйло од úвек стра, па и од рóда. Свé у онóј, Вй́цке, жими-тй, у крómит. *Крómитэ* и ліпу;

Нап्रा́јмо лі́ју *крómитэ*. И у крómит папры́ку, у свé;

За сла́у папры́ке, парадáјсэ, *кúпусэ*. А за овóјэ – наста́јмо чóрбу, нап्रा́јмо или

¹⁶ О ритамском пенултимском акценту сиринићког говора в. у Младеновић, 2006а: 272–276.

сѣсѣ... бѣлу чорбицу напрајмо с јája;
 Имам *дѣветѧ* унѣце;
 Кó[j] је нај *вѣлетѧ*, да пáзи;
 Да ти бине млáко, да не бине млóго врѣло. И ће тѹриш кóлко ти је млѣко, *ће*
тѹришиѧ мáју, ели ћеш ка овѹј чáшу;
 И дѣцу купáмо с тѹј вóду. По шѹме свѣ трафке и тó дѣте га окупаш у тѹј вóду.
 Јѣс. Сѣс копрѣве, сѣс цвѣће. Рáзно цвѣће – *копѣтњикѧ*.

2.7. У глаголу *насѡуним*, *насѡуни́ла* („напунити до врха, препунити”) (*Насѡуни́ја* чáшу, *насѡуни́ја* до вр вршке, да[j] је Горѣце да гу *насѡуни* тенѣру, чóмку гу *насѡуним* сѣс млéко) полугласник је део вокалске групе, чиме се поништава правило о дистрибуцији вокалских група. Није јасно порекло глагола.

2.8. Вокално /р/ у сиринићком говору показује знатну стабилност¹⁷, тако да је полугласничка компонента у овом говору у унутрашњости речи слабија од оне у јужнометохијској зони (Реметић, 1996: 375–376, Младеновић, 2004: 222–224), чиме се овај говор уклапа у северношарплански (Павловић, 1939: 68–72, Младеновић, 2001: 126–129), јужнокосовски (Младеновић, 2013: 94–96) и северномакедонски ареал (Видоески, 1954: 169). Изразитија полугласност уочава се једино у иницијалној позицији:

^рРжáно, ^ррж^ш и колóмбоћ, ^рРси́на мавáла, ми јѹжа од ^ррж^ш, ^ррђáво врѣме бѣше.

У узвику за терање оваца *ѡррс* полугласник је изразит, тако да се може говорити и о његовој употреби у иницијалној позицији. С обзиром на то да узвици немају статус оформљених речи, овај пример не мора значити да је успостављено ново правило за дистрибуцију полугласника.

Избегавање хомонимије после испадања /в/ у међувокалском положају из именице *свекрѡа* подстакло је појаву полугласника у примеру: Сѡм држáла овáко *свекрѡу* бѡлну.

Иначе је:

Дрди́на мавáла, ме *крсти́ле*, гу *забркѹјем* рабѡту, *по Срби́е*, а *испрѡво* смо носѣле пѹшку, пóшто *умрѣа* сѣг^к.

¹⁷ Контакт са идиомима у којима је фонолошки статус вокалног /р/ нападнут или нема вокалног /р/ подстакло је продужену артикулацију вокалног /р/ у делу примера: Понáпре бѣло, *тѹрло*, викамо ми *тѹрло* тóј де спијоѹ ѡѹце; *Искрѹриши* лѣба, Пóсле изáшле и шпорѣти, тѣја *цѹрни*.

Литература

- Асенова, 2002: П. Асенова, *Балканско езикознанине – основни проблеми на балканския езиков союз*. Велико Търново: Faber.
- Богдановић, 1992: Н. Богдановић, Језичке појаве на додиру призренско-тимочког и косовско-ресавског дијалекта. *О српским народним говорима*, Научни скуп Дани српскога духовног преображења IV. Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа”, 77–83.
- Букумирић, 1988: М. Букумирић, Ономастика Сиринићке жупе. *Ономатолошки прилози IX*, 252–470.
- Видоески, 1954: Б. Видоески, Северните говори. У: Божидар Видоески, *Дијалектите на македонскиот јазик. Том 2*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, 159–240.
- Видоески, 1961: Б. Видоески, Кон разграничувањето на полошките говори. У: Б. Видоески, *Дијалектите на македонскиот јазик, Том 1*, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1998, 149–161.
- Видоески, 1962: Б. Видоески. *Кумановскиот говор*. Скопје: Институт за македонски јазик.
- Грковић, 2001: М. Грковић, Антропонимија и топонимија. У: М. Мацура, *Населња и становништво области Бранковића 1455. године*, Београд: Српска академија наука и уметности – Службени гласник, 611–746.
- Ивановић, 1987: М. Ивановић, Црквени споменици XIII–XX века. У: *Задужбине Косова*, Призрен Београд: Епархија рашко-призренска, Богословски факултет у Београду, 387–548.
- Јовановић, 2001: М. Јовановић, Списак населња са географским и демографским обележјима. У: М.
- Мацура, *Населња и становништво области Бранковића 1455. године*, Београд: Српска академија наука и уметности – Службени гласник, 107–118.
- Конески, 1966: Б. Конески, *Историја македонског језика*. Београд: Просвета – Кочо Рацин.
- Младеновић, 2001: Р. Младеновић, Говор шарпланинске жупе Гора. *Српски дијалектолошки зборник XLVIII*. Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик, 1–606.
- Младеновић, 2004: Р. Младеновић, Дијалекатска диференцијација српских говора на југозападу Косова и Метохије. *Зборник радова са Међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића”*. Суботица: Градска библиотека · Београд: Српска академија наука и уметности · Нови Сад: Филозофски факултет · Београд: Народна библиотека Србије · Нови Сад: Матица српска · Београд: Институт за српски језик САНУ, 209–249.
- Младеновић, 2006: Р. Младеновић, Романски трагови у ономастици северношарпланинских говора. *Probleme de filologie slava – Вопросы славянской филологии – Проблеми словенске филологије XIV*. Timișoara: Universitatea de vest din Timișoara, Facultatea de litere, istorie și teologie, Catedra de limbi și literaturi slave, 99–116.

- Младеновић, 2006а: Р. Младеновић, Прозодијски системи у српским говорима на југозападу Косова и Метохије. *Годишњак за српски језик и књижевност. Година XX, број 8*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 267–290.
- Младеновић, 2010: Р. Младеновић, *Заменице у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије*. Монографије 12. Београд : Институт за српски језик Српске академије наука и уметности.
- Младеновић, 2013: Р. Младеновић, *Говор јужнокосовског села Гатње*. Монографије 18. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Младеновић, 2016: Р. Младеновић, Лингвогеографски положај и дијалекатска индивидуалност сиринићког говора. *Јужнословенски филолог LVII/3–4*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 67–91.
- Младеновић, 2016а: Р. Младеновић, Северношарпланинско-јужнометохијски микроконтинуум. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LIX*. Нови Сад: Матица српска, 131–148.
- Младеновић, 2017: Р. Младеновић. Последице међујезичког контакта на фонолошко-фонетском плану у српским говорима југозападнoг дела Косова и Метохије. *Исходишта 3*. Темишвар: Савез Срба у Румунији – Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији; Филолошки, историјски и теолошки факултет Западнoг универзитета у Румунији; Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 261–276.
- Новаковић, 1912: С. Новаковић, *Законски споменници српских држава средњег века*, Београд: Српска краљевска академија.
- Павловић, 1939: М. Павловић, *Говор Сретечке жупе*. Београд: *Српски дијалектолошки зборник VIII*. Београд: Српска краљевска академија, 1–353.
- Павловић, 1970: М. Павловић, *Говор Јањева*. Нови Сад: Матица српска.
- Реметић, 1996: С. Реметић, Српски призренски говор I. Београд: *Српски дијалектолошки зборник XLII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 319–614.
- Стевановић, 1950: М. Стевановић, Ђаковачки говор. *Српски дијалектолошки зборник XI*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 3–151.
- Урошевић, 1948: А. Урошевић, Шарпланинска жупа Сиринић. *Годишен зборник, књ. I*, Скопје: Филозофскиот факултет во Скопје, природно-математички оддел, 1948, 116–176. У: А. Урошевић, *О Косову (градови, насеља и други антропогеографски списи)*, Приштина: Народна и Универзитетска библиотека „Иво Андрић”, 88–146

SEMIVOWEL IN THE VERNACULAR OF THE NORTH ŠAR MOUNTAINS SIRINIĆ ŽUPA

Summary

The system of the Sirinić vernacular has six vowels, and the semivowel corresponds to the vowel /a/, which is the case in the wider area of the Prizren-Timok, Western Bulgarian and Northern Macedonian dialects. Survival of the semivowel and its articulatory features in this area point to the influence of common Balkan features. Apart from the semivowel, which evolved from the *yer* sounds, the vernacular of Sirinić also features new semivowels which are of different origins.

The etymological vowel is relatively stable in parts of lexemes – in prefixes and the root (*лэко, први дэн, да се тэчне, никэт* нэ смо, *зэва* мója, *пó тэнко, вэшке, у сэн, дэнс; нэ ће сакрије, сэб'ерем* сéно, да *изткам*), while it was replaced by /a/ in suffixes (*брáтанац, мртвак / мртáвац, опáнак, мрсóљав*).

In words which used to have a semivowel in the weak position within the base, this sound survives if its lack leaves a consonant cluster which is difficult to pronounce (*лэже, мэгла, одма мэглосáла, бэдњак*).

Among lexemes with a secondary semivowel in the final syllable one can find both /ə/ (*мóдар, за од ветар, за од ргэнь, преко јáрэм, седáмнáес* године) and /a/ (*óстар, ветар, на óгањ, чéшаљ, óсам* брáта). Since most of these semivowels are adjacent to a nasal, plosive or /r/, we can conclude that there is a secondary reduction of a full vowel. This reduction is attested in the same phonemic environment and in lexemes that contain a full vowel.

Optional reduction of a full vowel to a semivowel, which is certainly common in the languages of the Balkans, is attested in some lexemes (*а знéши* кáко, *сэс* мéтку, *тэј* жéна, *бэши* нáми, *тэмэн, чéкэј* да видим, *тíгэнь* волíкви ка *кáзэн*, на *четáрес* дéна, *кóсе* дэгáчке, *одэвно, дэлéко* од нáс, *зэр* мóже, *тóј* свúдар, *штогóдар, пóздар, стóжэр*).

Some loanwords have also preserved the Turkish semivowel (*у санéдце, на јастэце, бáкэр*).

A number of examples from the Sirinić vernacular confirms the optional use of the new semivowel at the end of the word, which breaks the distributional rule of absence of the semivowel at the end of the word.

a) The semivowel can appear at the end of a preposition as a result of the effort to preserve the phonological status of the obstruent in an intonational whole (*одá* крóмит, и *кодá* тáте, *терáмо* *изáштáле*, *сэсáжито* прскáмо, *сэсá* девéра).

b) As a tendency to turn monosyllabic words into disyllabic and thus fit them into a rhythmic penultimate stress (*омéси* лéба *врúћá*, *йшле* у *кúпá*, *мичíмо* *онóјá*, у *среда* *двор*, *о[д]* *дрéна*, *напраиш'* *плýгá*), this is sometimes combined with emphatic usage.

c) As a means of emphasis (*За* слáу *папрíке, парадáјсá, кúпусá*. *А* за *овóјá* – *настáјмо* чóрбу).

Keywords: the Sirinić vernacular, yers, semivowel, secondary semivowel, reduction of vowels.